

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра теорії і практики початкової освіти

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА З КУЛЬТУРОЮ МОВЛЕННЯ

підготовки бакалавра

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 6.010102 «Початкова освіта»

(шифр і назва напряму)

**Спеціалізація – «Англійська мова», «Інформатика», «Музика»,
«Хореографія»**

Факультет підготовки вчителів початкових класів

Слов'янськ – 2014 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ КАФЕДРОЮ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

Помирча С. В. – доцент кафедри теорії і практики початкової освіти, кандидат філологічних наук

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Макарова Л. М. – доцент кафедри педагогіки ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут», кандидат педагогічних наук

Пашко Л. В. – доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний Університет», кандидат філологічних наук

Обговорено та рекомендовано до видання
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

“ 24 ” березня 2015 р.

Протокол № 1

ВСТУП

Навчальна програма вивчення дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 6.010102 Початкова освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є граматичні закономірності, явища усної і писемної форми сучасної української літературної мови на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях; людське мовлення як комунікативно-когнітивний акт, з'ясування його стратегії й тактики, різноманітних мовленнєвих засобів, які допомагають реалізації мети мовлення на вербальному та невербальному рівнях, чинників, що забезпечують культуру й техніку індивідуального мовлення.

Міждисциплінарні зв'язки курсу:

– методика викладання української мови в початкових класах орієнтована на формування й удосконалення вмінь і навичок учнів щодо володіння рідною мовою в усіх сферах і видах мовленнєвої діяльності;

– стилістика формує уявлення про текст як про складну одиницю мови і мовлення, якій властиві не зовсім легкі для швидкого сприйняття мовні особливості, і зміст якої впливає на особливості використання мовних засобів;

– лінгвістика тексту допомагає здійснювати членування тексту на одиниці за мовними рівнями.

Програма навчальної дисципліни містить **10 змістових модулів:**

Змістовий модуль 1. Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоепія.

Змістовий модуль 2. Графіка й орфографія.

Змістовий модуль 3. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія.

Змістовий модуль 4. Морфеміка і словотвір.

Змістовий модуль 5. Граматика. Морфологія. Іменні частини мови

Змістовий модуль 6. Дієслово. Прислівник.

Змістовий модуль 7. Службові частини мови. Вигук.

Змістовий модуль 8. Синтаксис простого речення.

Змістовий модуль 9. Просте ускладнене речення.

Змістовий модуль 10. Складне речення.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» є

- формування системного уявлення здобувачів вищої освіти про мову, її розвиток;
- озброєння здобувачів вищої освіти основними теоретичними знаннями з фонетики, які базуються на техніці правильної вимови, на інтонаційній виразності усного мовлення, писемному зв'язному мовленні;
- удосконалення вміння майбутніх учителів спостерігати, зіставляти, класифікувати фонетичні явища, добирати ілюстрації до теоретичних положень, грамотно писати стосовно норм української літературної мови;
- засвоєння теоретичних відомостей, визначених змістом розділів «Лексикологія», «Фразеологія», «Лексикографія» тощо;
- збагачення індивідуального словникового запасу;
- удосконалення вміння використовувати різні групи лексики, фразеологізмів для точності, емоційності мовлення;
- піднесення культури мовлення на лексичному рівні;
- засвоєння теоретичного матеріалу, що стосується самостійних і службових частин мови та вигуку;
- удосконалення вміння застосовувати теоретичний матеріал у практиці мовлення, виконанні різного характеру вправ;
- удосконалення вміння розмежовувати іменні частини мови, визначати їх морфологічні ознаки, особливості словозміни;
- поглиблення знань про відмінювання (словозміну) слів, що належать до різних іменних частин мови;

- засвоєння спільних ознак службових частин мови, на основі яких вони об'єднуються в один клас;
- удосконалення орфографічних і стилістичних навичок послуговування службовими частинами мови;
- формування системного уявлення здобувачів вищої освіти про синтаксичну будову мови, її розвиток;
- засвоєння здобувачами вищої освіти основних теоретичних знань із синтаксису, які базуються на техніці правильної побудови простих речень, різних типів односкладних і двоскладних речень, складних речень і синтаксичних конструкцій, на інтонаційній виразності усного мовлення, писемному зв'язному мовленні;
- учити майбутніх вихователів та учителів спостерігати, зіставляти, аналізувати синтаксичні явища, добирати речення до теоретичних положень, грамотно писати стосовно норм української літературної мови;
- піднесення культури мовлення здобувачів вищої освіти на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» є:

- оволодіння відповідними знаннями у формуванні мовних навичок, що сприяє піднесенню культури мовлення майбутніх вихователів дітей дошкільного віку та учителів початкових класів, поєднанню знань теоретичного матеріалу з практичним володінням мовою:
- опанування здобувачами вищої освіти теоретичних відомостей із «Фонетики», «Фонології», «Орфоепії», «Орфографії», «Лексикології», «Фразеології», «Лексикографії», «Словотвору», «Морфеміки», «Морфології», «Синтаксису» необхідні для вироблення мовних і мовленнєвих умінь і навичок;
- збагачення словникового запасу здобувачів вищої освіти, удосконалення їх граматичного ладу мовлення;

– формування міцних орфоепічних, орфографічних, синтаксичних умінь і навичок.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

- будову і принцип роботи мовного апарату;
- зміни звуків у потоці мовлення, звуків і фрнем у процесі словозміни й словотвору;
- принципи українського правопису й написання, що відповідають кожному з них;
- орфографічні норми, властиві сучасній українській мові;
- різновиди лексичних значень;
- стилістичні групи лексики;
- види фразеологізмів, їх походження;
- типи словників;
- теоретичний матеріал стосовно поділу слів на частини мови;
- семантику, морфологічні ознаки, синтаксичні функції іменників, прикметників, числівників, займенників;
- відмінності у вияві спільних граматичних категорій у різних частинах мови;
- особливості словозміни іменників, прикметників, числівників, займенників;
- семантичні типи прийменників, їх групи за походженням і складом;
- синтаксичні функції сполучників, їх поділ за походженням, складом і способом уживання;
- типи часток за виконуваними функціями;
- семантичні типи вигуків, їх групи за походженням;
- що таке словосполучення, їх типи за морфологічним вираженням головного слова та за смисловими відношеннями між головним і залежним словами, способи зв'язку слів у словосполученні;

– основні ознаки речення, що репрезентують його структурно-семантичну єдність і самостійність, типи речень за метою висловлювання та за структурою, типи простих речень;

– структурні та семантичні особливості односкладних речень;

– ознаки, якими характеризуються ускладнювальні елементи речення;

– теоретичні відомості про складне речення – структурно-граматичні, інтонаційні, пунктуаційні та стилістичні особливості їх;

– розділові знаки у складному реченні.

уміти:

– визначати звуковий склад слів, потоку мовлення, характеризувати кожний звук;

– дотримуватися норм вимови, властивих українській літературній мові, помічати відхилення від них, удосконалювати своє мовлення;

– групувати слова за звуко-буквеним співвідношенням;

– грамотно писати, ілюструючи володіння орфографічними нормами та демонструючи високу культуру писемного мовлення;

– виконувати морфемний і словотвірний розбори;

– будувати словотвірний ланцюжок, словотвірне гніздо;

– встановлювати граматичні значення слів, мовні засоби вираження їх;

– визначати належність слів до певних частин мови, враховуючи явища переходу з однієї частини мови в іншу;

– характеризувати слова за належністю до частин мови на основі лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичних функцій;

– відмінювати іменники, прикметники, числівники, займенники відповідно до закономірностей українського мовознавства;

– враховувати особливості мовного стилю, в якому відбувається спілкування, й відповідно вживати в мовленні граматичні форми іменних частин мови;

– правильно поєднувати прийменники з відповідною відмінковою формою, визначати їх семантичний тип;

- відповідно до стилю добирати прийменники із синонімічного ряду;
- записувати складні прийменники за правилами орфографії;
- відповідно до синтаксичних функцій уживати сполучники, визначати їх типи за характером вираження смислових відношень;
- правильно вживати частки відповідно до виконуваних ними функцій;
- уміти за допомогою вигуків виражати різні почуття, волевиявлення;
- виконувати повний морфологічний розбір іменних та службових частин мови;
- аналізувати речення як багатовимірну синтаксичну одиницю, визначати речення за метою висловлення, будовою, виокремлювати головні та другорядні члени речення й характеризувати їх;
- розпізнавати сполучникові (складносурядні та складнопідрядні) й безсполучникові складні речення в тексті; пряму й непряму мову, діалог і цитату, складне синтаксичне ціле.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 216 годин /6 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

ВСТУП. ФОНЕТИКА. ФОНОЛОГІЯ. ОРФОЕПІЯ

Вступ. Про походження української мови, її зв'язок з іншими слов'янськими мовами. Українська мова – національна мова українського народу.

Мова як лінгвістичний феномен. Функції мови.

Діалекти української мови. Українська літературна мова, умови функціонування її.

Писемна й усна форми української літературної мови, їх стильові різновиди.

Причини, що на сьогодні обумовлюють падіння культури мовлення.

Функції мови як суспільного явища, пов'язаного з об'єктами та суб'єктами суспільної діяльності: комунікативна, експресивна, ідентифікаційна, гносеологічна, мислетворча, естетична, культураносна, номінативна.

Два типи національної мови: розмовно-побутова і літературна.

Етнос. Мовна картина світу. Риси української ментальності та її відбиття в українській мові.

Фонетика. Предмет і завдання фонетики. Зв'язок фонетики з іншими розділами мовознавства.

Звуки і склади як фонетичні одиниці мови.

Мовний апарат. Робота мовних органів при утворенні голосних і приголосних звуків.

Звук як одиниця мовної системи. Акустичний, фізіолого-артикуляційний та лінгвістичний аспекти вивчення мовних звуків. Особливості артикуляції голосних і приголосних.

Фонетичне членування мовного потоку: фрази, мовний текст, склад, наголос.

Склад. Типи складів в українській мові. Основні правила українського складоподілу.

Наголос: силовий і музикальний, вільний і постійний. Характер українського наголошення рухомий і нерухомий. Наголос як засіб вираження лексичного і граматичного значення слів.

Фонетична транскрипція. Побудова фонетичного письма і його завдання.

Голосні звуки. Класифікація голосних за рухом язика в горизонтальному напрямі(голосні переднього, середнього і заднього ряду), за ступенем підняття язика у вертикальному напрямі(голосні високого, середнього та низького піднесення) та за участю губів(лабіалізовані і нелабіалізовані).

Зміни голосних у мовному потоці. Поняття про так звані позиційні чергування голосних: /e/-/и/, /o/-/у/.

Основи класифікації приголосних та їх характеристика:

а) за місцем утворення(губні, передньоязикові, середньоязикові, задньоязикові, горлові);

б) за способом творення(проривні, фрикативні, африкати, зімкнуто-прохідні – носові, бокові, вібранти);

в) за участю голосу і шуму(сонорні, шумні, дзвінки, глухі);

Співвідносність приголосних за дзвінкістю-глухістю; акустичні пари дзвінких – глухих приголосних; співвідносність шиплячих і свистячих; приголосні, що не мають співвідносного акустичного парного.

Співвідносність приголосних за твердістю-м'якістю. Історична довідка про ствердіння губних і шиплячих приголосних та Р.

Фонологія. Предмет і завдання фонології. Поняття про фонему, як одиницю фонологічної системи. Основний вияв фонем та її варіанти. Фонологічна система української мови серед голосних і приголосних. Фонетичне членування потоку мовлення. Аспекти вивчення мовних звуків.

Поняття про так звані позиційні та історичні чергування.

Поняття про чергування звуків як про закономірні зміни їх при словозміні та словотворенні.

Чергування О, Е з нулем звука (випадні та вставні голосні О, Е). Випадки відсутності чергування О, Е з нулем звука.

Чергування О, Е з І (перехід О та Е в І). Фонетичний закон та умови переходу О, Е в І; пояснення випадків порушення цього закономірного фонетичного явища; фонетичні властивості І, що розвинувся з Ъ(ять).

Перехід Е в О після шиплячих Ж, Ч, Ш, ДЖ та Й, що зумовило чергування Е з О; випадки порушення цього явища.

Нові звукосполучення РИ, ЛИ, що виникли на місці давніх РЪ, ЛЪ, РЬ, ЛЬ; чергування И з О або Е (дрижати – дрож, глитати – глотка, бриніти – бренькати).

Чергування І з Й та У з В.

Зміни приголосних у потоці мовлення. Асиміляція приголосних в умовах словозміни та словотворення, її різновиди: регресивна і прогресивна, за твердістю-м'якістю, за способом і місцем творення.

Дисиміляція приголосних.

Подовження приголосних. Зміст понять “подовження” і “подвоєння”. Типи подовження: фонетичний, морфологічний, семантичний. Випадки відсутності подовження приголосних.

Спрощення в групах приголосних в умовах словозміни та словотворення. Випадки порушення спрощення.

Орфоепія. Орфоепія як розділ мовознавства і система правил літературної вимови. Значення орфоепічних норм, причини їх порушення.

Орфоепічні норми сучасної української літературної мови. Норми вимови голосних звуків. Норми вимови приголосних звуків. Вимова слів іншомовного походження. Вимова звукосполучень приголосних.

Норми наголошення слів.

Відомості про культуру мовлення, пов'язані з вивченням фонетики і стилістики.

Змістовий модуль 2.

ГРАФІКА Й ОРФОГРАФІЯ

Графіка і орфографія. Графіка сучасної української мови. Графіка як вчення про систему знаків, що забезпечують передачу звукової мови на письмі, і про звукове значення букв.

Український алфавіт(азбука), його писана та друкована форми.

Співвідношення між буквами і звуками української мови. Основні і додаткові значення букв українського алфавіту.

Український алфавіт у зіставленні з російським.

Позначення на письмі вимови Я, Ю, Є, Ї як двох звуків у позиції після твердих приголосних. Вживання апострофа.

Позначення на письмі м'якості приголосних. Правила вживання м'якого знака.

Українська орфографія. Зв'язок орфографії з іншими розділами науки про мову. Зміст поняття “орфограма”. Різновиди орфограм.

Принципи українського правопису: фонетичний, морфологічний та історичний (традиційний); диференціюючи написання.

Позначення м'якості приголосних звуків на письмі. Вживання м'якого знака. Апостроф.

Написання слів разом, окремо і через дефіс.

Вживання великої букви на синтаксичній і семантичній основах. Складні слова.

Вимова і правопис найуживаніших префіксів і суфіксів. Префікси –не, -ні. Частки не, ні.

Правопис прізвищ і географічних назв іншомовного походження. Правопис складних географічних назв. Правопис і вимова слів іншомовного походження. Правила переносу слів.

Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних на межі частин слова та подвоєння м'яких приголосних звуків.

Змістовий модуль 3.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ. ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Лексика. Предмет і завдання лексикології української мови.

Слово як одиниця мовної системи. Ознаки слова. Функції слова. Слово і поняття. Значення слова як лексичної одиниці. Слова за ступенем узагальнення – з конкретним та абстрактним значенням.

Лексичне значення слова. Повнозначні і неповнозначні слова. Багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів. Типи переносних назв: метафора і метонімія, їх різновидності.

Омоніми. Розмежування омонімії і багатозначності. Лексичні омоніми, омоформи, омофони, омографи. Стилiстичне використання омонiмiв.

Пароніми, їх різновидності.

Синоніми. Типи синонімів. Особливості утворення синонімічного ряду. Синонімія і багатозначність. Стилiстична роль синонімів.

Антоніми. Типи антонімів. Антоніми і багатозначність слова. Стилiстична роль антонімів.

Склад лексики сучасної української літературної мови з погляду походження її. Основні історичні шари слів у плані їх історичного походження: спільнослов'янська та спільносхіднослов'янська лексика – основа(ядро) словникового складу сучасної української мови. Власне українські слова; характерні морфологічні та фонетичні ознаки українських слів.

Слова іншомовного походження в складі лексики української літературної мови; основні джерела запозичень; їх тематичні групи; фонетичне і морфологічне освоєння запозичених слів; лексичні кальки та інтернаціональна лексика.

Російська мова як джерело збагачення лексики української літературної мови. Українські слова, що ввійшли до складу російської мови.

Склад лексики з погляду стилістичного вживання її. Загальноновживана (стилiстично нейтральна) лексика. Специфічно-побутова лексика. Емоційно забарвлена лексика. Соціально-політична лексика. Науково-термінологічна лексика. Виробничо-професійна лексика. Адміністративно-ділова лексика. Територіальні і соціальні діалектизми.

Стилiстичне використання різних груп лексики в мові художньої літератури.

Зміни у словниковому складі мови. Активна й пасивна лексика. Архаїзми та неологізми: мовні та індивідуальні (художні), їх стилістичне використання.

Фразеологія. Поняття про фразеологічну одиницю. Фразеологізми і слово. Класифікація фразеологізмів. Зміни у формі фразеологізмів. Джерела української фразеології. Стилiстичне використання фразеологічних зворотів.

Фразеологічні словники української літературної мови.

Лексикографія. Поняття про лексикографію. Типи словників. Енциклопедичні і філологічні словники. Характеристика філологічних словників. Тлумачні і перекладні словники української мови. Діалектні, історичні, етимологічні, термінологічні, орфографічні словники; словники наголосів, іншомовних слів; синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів; зворотні і частотні словники; словники мови окремих письменників.

Короткі відомості з історії української лексикографії. Електронні словники.

Змістовий модуль 4.

МОРФЕМІКА І СЛОВОТВІР

Морфемна будова слова. Слова змінні і незмінні. Основа і закінчення. Поняття про закінчення. Поняття про основу. Непохідні основи і похідні. Основа і закінчення слова.

Поняття морфеми. Типи морфем. Морфеми кореневі і афіксальні. Корінь і основа слова.

Службові морфеми: суфікси, префікси, інтерфікси, постфікси - з деривативними і формотворчими функціями.

Словотвір. Способи словотвору. Основні поняття словотвору: похідні слова, твірні слова, словотвірний ланцюжок.

Способи словотвору: морфологічний (афіксальний, суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний тощо), морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний.

Аналіз будови слова на різних рівнях: морфемному, словотвірному, етимологічному.

Структурні ознаки слів в українській мові.

Словотворчі засоби: афікси(суфікси, префікси, інтерфікси, постфікси), афіксоїди (суфіксоїди і префіксоїди).

Неморфологічні способи: лексико-семантичний, морфологічно-синтаксичний, лексико-синтаксичний. Особливості неморфологічного словотворення, його поширення в сучасній українській мові.

Змістовий модуль 5.

ГРАМАТИКА. МОРФОЛОГІЯ. ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ

ГраMATика. Предмет граматики. Розділи граматики (морфологія, синтаксис), їх основні структурні компоненти: морфеми, слова /словоформи, словосполучення і речення. Граматичне значення, граматична форма, граматична категорія. Способи та мовні засоби вираження граматичних значень в українській мові. Зв'язок граматики з іншими розділами мовознавства.

Морфологія. Предмет морфології. Слово як об'єкт лексикології та морфології. Частини мови як граматичні класи слів. Принципи класифікації частин мови в українській лінгвістиці. Повнозначні та неповнозначні, службові частини мови. Особливий статус вигуків. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.

Повнозначні частини мови. Загальне поняття про іменні частини мови.

Іменник. Зміст категорії предметності. Граматичні та семантико-граматичні категорії іменника. Синтаксична роль іменника.

Семантико-граматичні категорії іменника.

Назви істот і неістот. Граматичне вираження категорії істот/неістот.

Власні і загальні іменники. Перехід власних іменників у загальні і навпаки.

Конкретні й абстрактні іменники. Лексико-семантичні групи конкретних і абстрактних іменників. Лексичний склад речовинних іменників.

Одиничні іменники як особливий розряд конкретних іменників. Лексико-семантичні групи одиничних іменників.

Збірні іменники. Відмінності між збірними іменниками та формою множини.

Основні граматичні категорії іменників: рід, число, відмінок.

Категорія роду як одна з найхарактерніших категорій іменника. Формальні показники роду.

Лексико-граматичний характер категорії роду назв істот. Роль суфіксів у вираженні родових відмінностей. Закінчення як показники роду іменників.

Іменники спільного роду. Основні лексико-семантичні групи цих іменників, їх морфологічні, синтаксичні характеристики та стилістичне забарвлення.

Родова диференціація невідмінюваних іменників. Способи визначення родової належності невідмінюваних іменників.

Категорія числа. Співвіднесеність граматичних значень і форм однини і множини. Іменники - назви необчислюваних предметів: іменники, що вживаються лише у формі однини, та іменники, що вживаються тільки у формі множини.

Форми однини у значенні множини. Випадки вживання власних, абстрактних, речовинних іменників у множині.

Категорія відмінка. Система відмінкових форм сучасної української мови. Основні значення відмінків.

Типи відмінювання іменників. Основні різновиди парадигми відмінювання. Варіанти відмінкових закінчень.

Відмінювання прізвищ, імен, по батькові. Відмінювання географічних назв.

Особливості відмінювання іменників, що мають тільки форму множини. Невідмінювані іменники.

Словотворення іменників. Наголос в іменниках при відмінюванні та словотвору.

Прикметник. Сутність категорії непроцесуальної ознаки. Граматичні категорії прикметників: рід, число, відмінок, їх відмінність від однойменних категорій іменників. Синтаксична функція і сполученість прикметників.

Розряди прикметників за значенням. Якісні і відносні прикметники.

Присвійні прикметники. Проміжні прикметники /відносно-якісні, присвійно-відносні, присвійно-якісні.

Якісні прикметники, їх семантика, граматичні і словотвірні якості. Відносні прикметники: значення і граматичні характеристики. Відносно-якісні прикметники.

Присвійні прикметники, їх семантика і граматичні особливості. Присвійно-відносні і присвійно-якісні прикметники.

Відмінювання прикметників. Типи відмінювання прикметників.

Повні і короткі якісні прикметники, їх семантична співвіднесеність. Стягнені й нестягнені форми якісних прикметників. Семантика, морфологічні особливості, синтаксичні функції й стилістичні особливості коротких і нестягнених форм прикметників.

Ступені порівняння прикметників. Різноманітні способи утворення форм, ступенів порівняння їх значення, синтаксичні функції сполучуваність, особливості вживання.

Форми суб'єктивної оцінки у прикметниках.

Числівник. Значення і граматичні особливості числівників. Розряди числівників за значенням і граматичними ознаками: кількісні, власне кількісні, збірні, дробові, неозначено-кількісні і порядкові.

Склад кількісних числівників. Структура кількісних числівників: прості, складні і складені. Морфологічні особливості і відмінювання якісних числівників. Дробові числівники, їх семантика, структура, особливості відмінювання. Синтаксичні функції і синтаксична сполучуваність якісних, порядкових і дробових числівників. Збірні числівники, їх граматичні особливості, склад, відмінювання і сполучуваність.

Правопис числівників. Наголос при відмінюванні числівників. Стилiстичне використання числівників.

Займенник. Своєрідність семантики займенників. Граматичні категорії займенника: відмінок, рід, число.

Розряди займенників за співвідносністю з іншими частинами мови:

загально-предметні, узагальнено-якісні, узагальнено-кількісні.

Розряди займенників за значенням: особові, особово-вказівні, зворотний, означальні, питально-відносні, неозначені, заперечні, присвійні, вказівні.

Структурно-словотворчі особливості займенників.

Синтаксичні функції займенників різних розрядів. Стилiстичні функції займенників. Синонімія займенників.

Правопис займенників.

Змістовий модуль 6.

ДІЄСЛОВО. ПРИСЛІВНИК

Дієслово. Сутність категорії процесуальності. Граматичні форми й граматичні категорії дієслова. Дієвідмінювані та недієвідмінювані форми дієслова. Сполучуваність і синтаксичні функції дієслів.

Неозначена форма /інфінітив/ як початкова форма дієслова. Граматичні значення і синтаксичні функції неозначеної форми.

Дієвідмінювані форми дієслова. Дві дієслівні основи. Класи дієслів /продуктивні та непродуктивні. Типи дієвідмінювання. Поняття про парадигму дієслова.

Категорія виду дієслова. Семантичний зміст категорії виду. Поняття видової опозиції й видової пари. Способи утворення видових форм.

Одновидові й двовидові дієслова.

Способи дії дієслова. Взаємодія виду і способу дії дієслова. Семантичні групи дієслів, що характеризують спосіб дії дієслова.

Використання видових форм дієслова.

Категорія перехідності/неперехідності. Функціонування перехідних і неперехідних дієслів.

Зворотні дієслова. Семантичні групи зворотних дієслів.

Категорія способу. Дійсний, умовний, наказовий спосіб. Утворення форм способів і їх значення. Спосіб і час.

Категорія часу. Зв'язок між категоріями виду і часу. Система дієслівних форм часу в українській мові. Утворення форм часу. Значення форм теперішнього, майбутнього, минулого і давноминулого часу. Вторинні значення форм часу.

Категорія особи і способи її вираження. Особа і спосіб, особа і час. Дієслова з неповною парадигмою особи. Безособові дієслова.

Категорія числа дієслова і її зв'язок з категорією особи. Категорія роду в класі дієслів і її зв'язок з категоріями часу і способу.

Словотворення дієслів.

Дієприкметник як особлива форма дієслова, що мав ознаки дієслова і прикметника. Своєрідність семантики дієприкметників. Дієслівні й прикметникові ознаки дієприкметників. Своєрідність стану, виду і часу дієприкметників. Синтаксичні функції дієприкметників, активні та пасивні дієприкметники. Творення дієприкметників.

Відмінювання дієприкметників.

Дієслівні форми на **-но**, **-то**, їх етимологічний зв'язок з дієприкметниками.

Дієприслівник як особлива форма дієслова, що поєднує у собі ознаки дієслова і прислівника. Своєрідність семантики дієприслівників. Видові форми дієприслівників. Незмінність дієприслівників. Синтаксичні функції дієприслівників.

Способи творення дієприслівників.

Прислівник. Семантика прислівників, їх морфологічні ознаки та синтаксична роль. Поділ прислівників за характером називання на повнозначні і займенникові. Розряди прислівників за значенням: означальні, обставинні та безособово-предикативні.

Морфологічні типи прислівників: прикметникового, іменникового, числівникового, займенникового і дієслівного походження.

Ступені порівняння прислівників, їх значення і способи утворення. Відмінність ступенів порівняння прислівників від ступенів порівняння

прикметників. Форми суб'єктивної оцінки прислівників. Словотворення прислівників.

Змістовий модуль 7.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ. ВИГУК

Прийменник. Синтаксична функція і значення прийменників. Типи прийменників за їх творенням: первинні /непохідні/ і похідні /складені та складні/. Відіменні, віддієслівні та відприслівникові прийменники; їх відмінність від відповідних омонімів. Вживання прийменників. Прийменники, що вживаються з одним і кількома відмінками. Синонімія прийменників.

Сполучник. Синтаксична функція і значення сполучників. Характеристика сполучників за їх будовою. Сполучники невивідні /прості/ та вивідні /складні й складені/. Класифікація сполучників за способом вживання /одиничні, повторювані, парні. Сполучники сурядності і їх типи. Сполучники підрядності і їх типи. Вживання сполучників у простому і складному реченні. Синонімія сполучників.

Частка. Функції часток. Розряди часток за значенням. Місце часток у структурі речення. Вживання часток. Стилiстичні функції часток. Правопис часток.

Вигук як особливий клас слів. Відношення вигуків до повнозначних і неповнозначних частин мови. Своєрідність значення вигуків. Морфологічна незмінюваність і відсутність синтаксичних зв'язків. Розряди вигуків за значенням. Розряди вигуків за утворенням. Синтаксичні функції.

Звуконаслідувачі слова, їх відмінність від вигуків. Функції звуконаслідуваних слів у реченні.

Морфологічний аналіз словоформ.

Змістовий модуль 8.

СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Словосполучення. Синтаксис як вчення про способи поєднання слів у реченнях та складових частин у складному реченні. Одиниці синтаксису – речення і словосполучення.

Слова і словосполучення як будівельний матеріал для речення.

Взаємозв'язок синтаксису і морфології.

Речення як основна одиниця найвищого рівня у мовній системі і одиниця синтаксису. Визначення речення. Основні ознаки речення: відносна, смислова закінченість, граматична та інтонаційна єдність, предикація, модальність. Речення і судження.

Словосполучення як синтаксична номінативна одиниця. Вияв у словосполученні національної специфіки мови. Типи словосполучень за ступенем злитості компонентів: лексичні, фразеологічні, синтаксичні. Типи словосполучень за їх структурою: прості (бінарні) і складні. Типи словосполучень за виявом у них синтаксичних відношень: атрибутивних, об'єктних, обставинних. Засоби вираження синтаксичних відношень у простому реченні: форма слова, службові слова, порядок слів, інтонація і пауза.

Типи словосполучень за характером керуючого слова: словосполучення іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, дієслівні і прислівникові.

Види зв'язку слів у реченні: сурядний і підрядний. Типи підрядного зв'язку: узгодження, керування, прилягання; подвійний зв'язок; поняття про так зване тяжіння.

Типи речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні. Окличні речення. Сміслові, структурні та інтонаційні особливості речень кожного типу. Типи речень за вираженням у них судження: стверджувальні і заперечні. Стилiстичне використання розповідних, питальних, спонукальних і окличних речень.

Просте речення. Поняття про просте і складне речення. Будівельний матеріал у простому і складному реченні.

Головні члени – підмет і присудок – як предикативний центр простого двоскладного речення. Співвідносність головних членів речення із членами судження. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставини – їх зв'язок із головними членами речення. Синтаксична група підмета і синтаксична група присудка у простому двоскладному поширеному реченні.

Аспекти вивчення простого речення: речення двоскладні і односкладні; непоширені і поширені речення; прості речення неускладнені і ускладнені; повні і неповні (загальна характеристика кожного з них).

Двоскладні речення. Двоскладні речення як стандартний тип вираження суджень про предмет і явища об'єктивної дійсності

Підмет. Структурні різновиди підмета: простий підмет і способи його вираження. Складений підмет і способи його вираження.

Присудок. Структурні різновиди присудка: простий присудок і способи його вираження. Складені – іменний і дієслівний присудки та способи їх вираження. Поняття про так званій складний присудок. Особливості поєднання різних структурних типів присудка з підметом.

Другорядні члени речення. Загальні питання виділення другорядних членів у двоскладному і односкладному реченні.

Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Прямий і непрямий додатки та способи їх вираження.. Вираження додатка нерозкладним сполученням слів. Залежність додатка від різних частин мови: *дієслова, іменника, прикметника, прислівника.*

Означення як синтаксичне вираження атрибута. Узгоджені і неузгоджені означення , способи їх вираження . Розмежування неузгоджених означень і додатків у формі родового відмінка, що залежать від іменників. Вираження неузгодженого означення словосполученням та інфінітивом.

Прикладка як різновид означення. Граматичний зв'язок прикладки з означуваним словом. Місце прикладки у відношенні до означуваного слова. Написання прикладки з означуваним словом окремо і через дефіс .

Обставини як синтаксичне вираження різних ознак і відношень (у просторі , часі і т.д.) дії або стану. Види обставин за значенням і способами вираження.

Односкладні речення. Поняття про односкладні речення. Вираження в головному члені односкладного речення членів судження: логічного суб'єкта і логічного предиката. Типи односкладних речень. Означено-особові , неозначено-особові, узагальнено-особові речення та способи вираження в них головного члена. Безособові речення, їх значення та різновиди за способом вираження в них головного члена. Інфінітивні речення, їх різновиди за значенням. Номінативні речення, їх значення і різновиди.

Стилістичні функції односкладних речень.

Слова-речення, їх значення і функції.

Неповні речення. Двоскладні й односкладні неповні речення. Зміст поняття “неповні речення”. Класифікація неповних речень на різних рівнях: 1) в залежності від умов вживання – це контекстуальні, ситуативні, еліптичні; 2) структурний рівень – це речення з пропущенням будь-якого головного чи другорядного члена речення, чи й кількох членів речення. Слова-речення, їх синтаксична нерозчленованість. Відмежування неповних двоскладних речень від формально схожих з ними повних односкладних.

Сфера вжитку і стилістичні можливості неповних речень.

Порядок слів у простому реченні. Основні функції порядку слів у реченні: синтаксична, семантична і стилістична. Прямий і непрямий(інверсійний) порядок слів у реченні. Явище інверсії серед головних і другорядних членів речення та її стилістичні особливості.

Змістовий модуль 9.

ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Поняття про просте *ускладнене речення*. Синтаксичне і актуальне членування речення.

Речення з однорідними членами речення. Засоби вираження однорідності: особливості інтонації в реченнях з однорідними членами, вживання сурядних сполучників при однорідних членах речення. Однорідні і неоднорідні означення. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення. Пунктуація в реченнях з однорідними членами.

Речення з відокремленими другорядними членами. Відокремлені означення. Відокремлені обставини. Відокремлені обставини. Відокремлені додатки.

Відокремлювані уточнювальні члени речення.

Речення із звертаннями, вставними і вставленими конструкціями.

Інтонація вставних слів і словосполучень. Різновиди вставних слів і словосполучень за їх значенням. Вставні речення, їх місце, смислові функції і зв'язок з основною частиною речення.

Пунктуація в реченнях із вставними словами, словосполученнями і реченнями.

Речення із звертаннями та вокативними реченнями. Значення і способи вираження звертання. Місце звертання в реченні. Інтонація при звертанні. Способи вираження звертання. Особливості пунктуації в реченнях із звертаннями, стилістичні можливості звертання.

Поняття про так звані вокативні речення.

Актуальне членування речення.

Змістовий модуль 10.

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Складне речення як синтаксична одиниця. Відмінність складних речень від простих у будові. Засоби вираження зв'язку між частинами

складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок розташування складових частин.

Різні шляхи утворення складного речення. Типи складного речення Сурядний, підрядний, безсполучниковий зв'язок між частинами складного речення.

Складносурядні речення. Сурядність як граматична категорія. Структурні особливості і засоби оформлення зв'язку між їх частинами.

Різновиди складносурядних речень за засобом синтаксичного зв'язку і вираженням смислових відношень: одночасності, послідовності, зіставлення, протиставлення, розділового зв'язку:

- а) складносурядні речення єднального значення;
- б) складносурядні речення протиставного значення;
- в) складносурядні речення зіставного значення;
- г) складносурядні речення розділового значення.

Приєднувальне значення сурядних сполучників.

Синонімія і омонімія сурядних сполучників.

Пунктуація в складносурядних реченнях.

Складнопідрядні речення. Підрядність як граматична категорія. Структурні особливості і засоби оформлення зв'язку між підрядною і головною частинами: сполучники, сполучні слова, порядок складових частин.

Структурно-семантичні типи підрядності. Інтонація різних видів складнопідрядних речень. Види складнопідрядних речень за логіко-граматичною класифікацією: складнопідрядні речення із підрядними підметовими, присудковими, додатковими, означальними, обставини місця, часу, способу дії, міри і ступеня, порівняльними, мети, причини, умови, допустовості, з підрядними наслідковими; складнопідрядні речення із відносною підрядністю.

Різновиди складнопідрядних речень за структурно-семантичною класифікацією.

Складні синтаксичні конструкції ускладненого типу.

Складнопідрядні речення з кількома підрядними: конструкції з однорідною супідрядністю, неоднорідною супідрядністю, послідовною підрядністю. Складнопідрядні речення з кількома підрядними мішаного типу (комбінування однорідної, неоднорідної та послідовної підрядності).

Пунктуація в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.

Складні речення з сурядністю і підрядністю. Основні різновиди (моделі) складних речень із сурядністю і підрядністю.

Безсполучникові складні речення, їх граматична природа і відмінність від сполучникових.

Безсполучникові складні речення як окремий тип складного речення.

Безсполучникові складні речення з однотипними частинами; вираження в них єднальних, зіставних, протиставних та інших відношень.

Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами, способи вираження в них синтаксичних відношень: причинних, пояснювальних, часових та ін.

Багатокомпонентні складні речення. Типи багатокомпонентних складних речень. Період, його синтаксична природа і особливості інтонаційного оформлення. Пунктуація в періодах.

Способи відтворення чужого мовлення.

Пряма мова. Непряма мова. Заміна висловів з прямою мовою і словами автора на непряму мову.

Діалог. Цитата.

Текст і його складники. *Структурні типи складних синтаксичних цілих.*

Пунктуація. Основи пунктуації: смислова, синтаксична, інтонаційна. Система розділових знаків. Будова речення і пунктуація. Оформлення засобами пунктуації інтонаційних особливостей речень.

Використання розділових знаків із спеціальними стилістичними завданнями: посилення питальності чи окличності, позначення сильного здивування чи обурення і т.п.

3. Рекомендована література

Базова

1. Венжинович Н.Ф. Сучасна українська літературна мова / Н.Ф. Венжинович : [навч. посіб.]. – [3-тє вид., випр. і доп.] .– К.: Знання, 2008. – 304 с.
2. Довідник-практикум з граматики та стилістики сучасної української мови / Н.Я.Дзюбишина-Мельник, О.Я. Лавринець, К. С. Симонова, Л.Ф.Ціпцюра. – К.: Вид. дім» Киво-Могилянська академія», 2009. – 206 с.
3. Дудик П. С. Сучасна українська мова: завдання і вправи: [навч. посіб. для вищих навч. закл.] / П. С. Дудик. – К., 2007.
4. Дудик П. С., Литовченко В. М. Сучасна українська мова: Завдання і вправи: Навч. посіб. // П. С. Дудик, В. М. Литовченко. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 264с.
5. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ.– «Літера ЛТД», 2011 (<http://cs5820.userapi.com/u7983417/docs/b0c1987120ef/SULM.pdf>)
6. Козачук Г.О. Українська мова. Практикум. Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. І допов / Г.О. Козачук. – К.: Вища шк., 2008. – 414с.
7. Курс лекцій із сучасної української мови: Навч. посібник. – К. : Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Ч.1. – 2005 – 99 с.
8. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : Навч. посіб. / Л. І. Мацько. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – 360 с.

9. Мойсієнко А. К. Сукраїнська літературна мова. Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко, О. А. Гапченко та ін. – К. : Знання, 2010. – 270 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навч. посіб. З алгоритмічними приписами. – 2-ге вид., перероб. Та доп./ Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
11. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: [підручник. 2-ге видання, доповнене] / М. Я. Плющ. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010.
12. Семенов О. М. Культура наукової української мови: Навч. посіб. / О. М. Семенов. – К. : Академія, 2010. – 216 с.
13. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломійцева та ін. – К. : Знання, 2010. – 270 с.
14. Сучасна українська літературна мова : Лексикологія. Фонетика : [підручник] / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. – К. : Знання, 2010. – 270 с.
15. Сучасна українська мова: Курс лекцій: Навчальний посібник для викладачів-україністів, аспірантів, студентів педагогічних інститутів ВНЗ. Морфологія. Ч. I/ Г. В. Семеренко, Л. П. Литвин, В. А. Топіха, В. В. Волощина, М. І. Чабайовська, А. В. Сенчило. – К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. – 116 с.
16. Сучасна українська мова: Курс лекцій: Навчальний посібник для викладачів-україністів, аспірантів, студентів педагогічних інститутів ВНЗ.- К.:Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2005. – Лексикологія. Фразеологія. Морфеміка і словотвір. / Н. Г. Шкурятян, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко, Л. М. Запорожець, Т. М. Лобода, В. А. Топіха. – 120 с.
17. Сучасна українська мова : Лексикологія. Фонетика : [підручник] / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко та ін. – К. : Знання, 2010. – 270 с.

18. Українська мова. Методика навчання. Української мови: навч.-метод. посібник для студентів спец. «Українська мова і література», «Українська мова і література та англійська мова» / за заг. ред. проф. О. М. Горошкіної; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 295 с.

19. Українська мова: Орфографія. Орфоепія: Тестові завдання: навч. посіб./ За ред. М. Л. Микитин-Дружинець.- К. : ВЦ „Академія”, 2009. – 336 с.

20. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : [навч. посібник] / Ужченко В. Д. – К., 2007.

21. Ширков В. А. Елементи лексикографії / В. А. Ширков. – К., 2005.

22. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: навч. посіб. / 2-ге вид., доп. і переробл. / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Арій, 2010. – 824 с.

23. Ющук І. П. Українська мова. Вправи: Навч. посіб. – К. : Либідь, 2009. – 368 с.

Додаткові рекомендовані джерела

1. Довідник з культури мови: [Посібник] / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Н. М. Сологуб та ін.; За ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 399 с.

2. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – Київ: Наукова думка, 1970 – 1980. 134 058 реєстрових одиниць. Онлайн: inmo.org.ua і sum.in.ua.

3. Короткий тлумачний словник української мови. Близько 6750 слів / за ред. Д. Г. Гринчишина. – 2-е вид., доп. і перероб. – Київ: Рад. Школа, 1988.

4. Новий тлумачний словник української мови. 42000 слів: У 4-х томах / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – Київ: вид. Аконіт, 1998.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Близько 250 тисяч слів і словосполучень / Автор, керівник проекту і гол. редактор В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь: ВТФ Перун. 2001, 2005.

6. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. – Харків: Фоліо, 2005. – 767 с. – (Бібліотека державної мови). – ISBN 966-03-2698-X с.

7. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / Упоряд. Загнітко А. П. – Донецьк: Вид. «Бао», 2008. – 704 с. – ISBN 978-966-481-019-4.

8. Словник української мови. У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. В. М. Русанівського. – Київ : Наукова думка, 2010. – Т.1. А – Б. – 911 с.

9. Словник української мови. Ред. В. В. Жайворонюк. – Київ : Просвіта, 2012 – 1320 с. ISBN 978-966-2133-49-3^{[2][3][4][5]}

10. Вікісловник uk.wiktionary.org Прямий доступ до українського Вікісловника

11. Всесвітній словник української мови на сайті worldwidedictionary.org

12. Грінченко Б. Д. Словарь української мови, т. 1-4. Київ, 1907-09 (багато перевидань). До 68 тисяч реєстрових слів. Онлайн-версія

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Екзамен – 4 семестр

5. Засоби діагностики успішності навчання

- 1) усні опитування на практичних заняттях;
- 2) перевірка виконання практичних завдань;
- 3) перевірка результатів виконання індивідуальних завдань;
- 4) перевірка контрольних і тестових завдань,
- 5) перевірка контрольних диктантів.

